

“BIOLOGIYANING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR”

Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi, 2023-yil 25-noyabr.

O‘ZBEKISTON QIZIL KITOBIGA KIRITILGAN BALIQLAR VA ULARNING MUHOFAZA QILISH YO‘LLARI

Haqberdiyeva Shoira Tursunaliyevna Termiz davlat pedagogika instituti
“Biologiya va uni o‘qitish metodikasi” kafedrasida katta o‘qituvchisi.

shoirahakberdiyeva8@gmail.ru.

Norboyeva Naima Begali qizi Termiz davlat pedagogika instituti
Biologiya ta'lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi. Norboyevanaima204@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston qizil kitobiga kiritilgan va O'zbekiston hududida uchraydigan baliqlarning asosiy xususiyatlari, hayot tarzi, tur tarkibi, ularning tabiatda tarqalishi hamda ularning muhofaza qilish yo'llari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Orol sulaymonbalig'i, soxtakurakburun, turkiston laqqachasi, orol tikanagi, toshbakra, filbuyin, nashtarqanot, sulaymon balig'i, chotqol shayton balig'i, oq sazan, ko'kbo'yini.

Аннотация: Данная статья включена в Красную книгу Узбекистана и содержит информацию об основных характеристиках, образе жизни, видовом составе рыб, встречающихся на территории Узбекистана, их распространении в природе и способах их охраны.

Ключевые слова: Аральская рыба-соломон, ложный нос, туркестанская лаккача, аральская тиканаги, ташбакра, филбуин, наштарканот, рыба-соломон, чоткальская рыба-черт, белый карп, синежаберник.

Annotation: This article is included in the Red Book of Uzbekistan and contains information about the main characteristics, lifestyle, species composition of fish found in the territory of Uzbekistan, their distribution in nature and ways of their protection.

Key words: Aral Solomon fish, false nose, Turkestan lakkacha, island thorn, stone buck, philbuyin, Nashtarkanot, Solomon fish, Chotkal devil fish, white carp, blue crucian carp.

O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobi 1979-yilda ta'sis etilgan. Dastlabki O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobi 1983- yilda nashrdan chiqqan . Kitobning birinchi jildi Umrtqali hayvonlar haqida bo'lib, ungra 63 turdagi umrtqali hayvonlari kiririlgan.

2009-yilda chop etilgan "Qizil kitob" ga baliqlarning 18ta turi kiritilgan.Ular:

- 1) Orol bahrisi (bakra);
- 2) Sirdaryo kurakburuni (filbuyin);
- 3) Amudaryo kichik kurakburuni (toshbakra)
- 4) Amudaryo katta kurakburuni;
- 5) Qorako'z (oq sazan);
- 6) Toshkent yuzasuzari;
- 7) Cho'rtansifat oqqayroq (kalbaliq);
- 8) Orol mo'ylovdori (suzan- baliq);
- 9) Turkiston mo'ylovdori (shim- baliq);
- 10) Parrak (nashtarqanot);

“BIOLOGIYANING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR”

Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi, 2023-yil 25-noyabr.

- 11) Kukbo'yini (kukuktura);
- 12) Orol tikanagi;
- 13) Turkiston laqqachasi;
- 14) Orol sulaymon balig'i;
- 15) Amudaryo gulbalig'i;
- 16) Orol sanchari (tikanbaliq, itbaliq);
- 17) Chotqol shayton balig'i (toshbaqasi);
- 18) Turkiston shayton balig'i (toshbaqasi).

Orol sulaymonbalig'i (*Salmo turutta aralensis* Berg, 1908) baliqni ham soni har doim kam bo'lgan. Oxirgi O'zbekiston Respublikasining qizil kitobi 2019-yil 6- dekabr kuni nashr etildi. Bu yangi qizil kitob ham 2 jilddan iborat bo'lib, 1-chi jildida o'simliklar, ikkinchi jildiga umrtqali hayvonlar kiritilgan.

Sutemizuvchi hayvonlarning 30 turi, qushlarning 52 turi, sudralib yuruvchilarning 22 turi va baliqlarning esa. 17 ta turi Qizil kitobga kiritilgan.

Soxtakurakburun baliqning tashqi ko'rinishing Baliqlarni muhofaza qilish va ko'paytirish chora tadbirlari. O'zbekistonda jamiyatni demoklashtirish va tabiatni muhofaza qilish sogasidagi qonunchilik tobora takomillashib bormoqda. Buning natijasida ushbu sohadagi xalqaro hamkorlik uyg'unlashib, jamotchilikning ekologik muammolarga bo'lgan qiziqishi va qayg'urishi tobora ortib bormoqda.

Aholi orasida Ekologik tafakkurni shakllantirish hamda yovvoyi tabiatni saqlab qolish masalalari borasida davlat muassalari bilan faol hamkorlik qilinmoqda. Jumladan, yo'qolib boryatgan va qizil kitobga kiritilgan baliqlarni muhofaza qilishga katta e'tibor qaratilgan hozirgi kunda.

Xulosa qilinganda, mazkur turlar soni kamayib ketishini asosiy sabablari daryolar oqimining sun'iy tartiblanishi, yirik suv omborlari va irrigatsiya tizimlarining qurulishi, daryolarning yuqori qismlarida suvning tog'- kon sanoati ehtiyojlari uchun olinishi suv havzalarining ifloslanishi hisoblanadi hamda chetdan keltirilgan baliq turlarining salbiy ta'siri mahalliy ixtio malakofaunalarning yashashiga tahdid solmoqda. Yirik gidroinshootlarning qurilishidir, Orol dengizi suv sathining pasayib ketishi va suvining o'ta sho'rlanishi sababli uning tub ixtifounasi yirik zarar ko'ra boshlagan.

“BIOLOGIYANING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR”

Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi, 2023-yil 25-noyabr.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Dadayev S., Saparov K. Umurtqalilar zoologiyasi. Oliy o‘quv yurtlari biologiya ixtisosligi bakalavriat bosqichi biologiya yo‘nalishi talabalari uchun darslik. Toshkent, «TURON-IQBOL». 2019, 720 b.
2. Dadayev S., Saparov Q.A. Zoologiya (xordalilar II-qism). Oliy o‘quv yurtlari bakalavriat bosqichi biologiya ta‘lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik / O‘zbekiston Respublikasi oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi. T.: «SHO‘LPON» nomidagi nashriyot-matbaa ilodiy uyi, 2011. - 512 b.
3. Dadaev S. Umurtqalilar zoologiyasidan amaliy mashg‘ulotlar Darslik. -T. , Toshkent. 2020.
4. B.Xoliqnazarov ZOOLOGIYA. O‘zbekiston respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi 60510100-biologiya(turlar bo‘yicha) ta‘lim yo‘nalishi talabalari uchun o‘quv qo‘llanma. – Toshkent 2023. 284 b-416 b.
5. Haqberdiyeva S. T. Improving the Teaching Methods of Biology in General Secondary Schools on the Basis of A Competency-based Approach //Academicia Globe. – 2022. – T. 3. – №. 03. – C. 132-136.
6. Hayitov A. E., Aslanova X. G. USE OF STUDENTS'LOGICAL THINKING ELEMENTS IN TEACHING ZOOLOGY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS //Journal of Universal Science Research. – 2023. – T. 1. – №. 10. – C. 166-169.
7. Tursunaliyevna H. S., Nozima A. Effectiveness of using innovative technologies in teaching the morphology of bacteria //Journal of Universal Science Research. – 2023. – T. 1. – №. 10. – C. 60-66.
8. Abdullaeva G. K., Tojiboyev S. J. ANALYSIS OF BIOMORPHS OF CYANOPKARYOTES AND ALGAE. – 2023.
9. Tursunaliyevna H. S. CREATIVITY IN EDUCATION AND STAGES OF ITS DEVELOPMENT. – 2023.